

พระราชศรัทธาใน
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ต่อองค์พระปฐมเจดีย์

โดย ผศ.นฤกุล ชมภูนิช

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๔ ในรัชสมัยแห่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ นั้น พระวชิรญาณภิกขุ เจ้าฟ้าแห่งพระราชวงศ์จักรีขณะทรงผนวชอยู่ ได้เสด็จไปจาริกแสวงบุญนมัสการมหาเจดีย์ที่มณฑลนครไชยศรี ซึ่งมีสภาพกร้างอยู่กลางป่า พระองค์ทรงทราบด้วยญาณวิถึว่า ภายในพระเจดีย์องค์นี้มีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าประดิษฐานอยู่ จึงเป็นสถานที่ซึ่งพุทธศาสนิกชนไปนมัสการมิได้ขาดมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา ทรงเห็นว่าสถานที่แห่งนี้มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง จึงทรงมีพระราชศรัทธาที่จะทำนุบำรุงให้คงอยู่สืบต่อไปในภายหน้า ทรงเริ่มต้นทำการสำรวจ แล้วพิเคราะห์เห็นว่ามหาเจดีย์องค์นี้เคยมีผู้มาซ่อมแปลงไว้เป็นระยะๆ จึงทรงตั้งพระราชปณิธานว่า จะทรงทำการบูรณะขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่งให้ยิ่งใหญ่มากขึ้นสมกับความสำคัญของพระพุทธศาสนาและความเก่าแก่ของมหาเจดีย์แห่งนี้

ครั้นเมื่อพระองค์เสด็จเถลิงถวัลราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๔ แล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงเริ่มการบูรณะพระเจดีย์ดังกล่าวทันที โดยโปรดเกล้าฯ ให้ช่างทหารสร้างตัวอย่างเจดีย์ถวาย เป็นรูปพระเจดีย์กลมไม่มีฐานทักษิณเวียนรอบ แล้วโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ เป็นแม่กองดำเนินการบูรณะ ซึ่งขณะนั้นสภาพของพระเจดีย์เป็นกองอิฐหมี่มาตั้งอยู่บนพื้นดินพอเห็นผิวปูนที่ตกแต่งภายนอกเจดีย์อยู่บ้าง คล้ายระฆังกลมบนฐานสูง มียอดเป็นพระปรารักษ์อย่างเจดีย์สมัยอยุธยา มีบันไดทอดขึ้นไปยังฐานของพระปรารักษ์แล้วมีลานทักษิณเดินเวียนรอบปรารักษ์ดังกล่าวได้ รูปแบบของพระเจดีย์ที่จะบูรณะขึ้นใหม่นี้เป็นพระเจดีย์ทรงกลมฐานสูงยอดแหลมแบบเจดีย์ทรงลังกา มีขนาดใหญ่ที่สามารถหุ้มครอบองค์พระเจดีย์เดิมไว้ได้ทั้งหมด

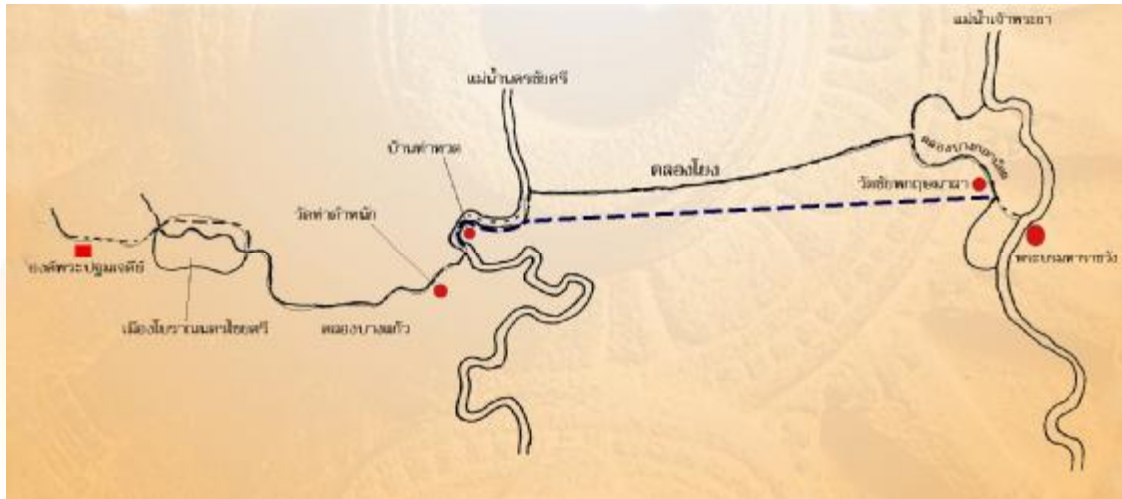
การบูรณะเริ่มตั้งแต่การรับซื้ออิฐจากวัดเก่า ๆ ที่มีผู้นำมาขายบ้าง ทำอิฐขึ้นเองบ้าง แล้วเริ่มก่อเป็นฐานหุ้มองค์เดิมขึ้นไปได้ ๑๖ เมตร ดำเนินการไปได้ปีเศษ สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ ก็ถึงแก่พิราลัยลง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ โภชาริบัติเป็นผู้ดำเนินการแทน งานสำคัญช่วงนี้คือการหาอิฐดินเผาให้ได้มาก ๆ ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น จ้างให้ชาวมอญทำอิฐมาขาย ให้ทาสลูกหนี้หลายสิบรายทำอิฐแลกกับค่าตัว จ้างชาวจีนเผาปูนเพื่อ

ใช้ในการก่ออิฐและฉาบผิว ให้พระศรีธรรมสาสน์เป็นผู้ช่วยซื้อของส่ง เลื่อนยศนายงานเก่าที่ช่วยงาน อยู่ให้สูงขึ้นหลายราย พร้อมกับแต่งตั้งยศถาบรรดาศักดิ์ข้าราชการใหม่อีกหลายคนเพื่อให้มีกำลังใจในการปฏิบัติงาน ทั้งได้เงินและบุญกุศลไปพร้อม ๆ กัน เกณฑ์กำลังคนที่เป็นนักโทษจาก หัวเมือง ไกลเคียงผลัดเปลี่ยนกันมาช่วยงานเข้าเวรถึงสี่ผลัดต่อเดือน เดือนละ ๒๐๐ คน จนก่ออิฐขึ้นไปได้สูงถึง ๒๐ เมตร

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ มหาโกษาธิบดี (ข้า บัญญา)

ในวันอังคารเดือนห้า ขึ้นเก้าค่ำ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก ตรงกับวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ.๒๔๐๐ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารคจากพระบรมมหาราชวัง มาขึ้นที่วัดชัยพฤกษมาลา (ตลิ่งชัน) แล้วเสด็จทางสถลมารคไปประทับแรม ณ พลับพลาที่บ้านหวด (อยู่ที่ ต.จิวราย อ.นครชัยศรี ในปัจจุบัน) ราตรีหนึ่ง ครั้นวันพุธเดือนห้า ขึ้นสิบค่ำ เสด็จทางชลมารค ด้วยขบวนเรือไปตามน้ำนครชัยศรีลงไปอีก ๕ กิโลเมตร เพื่อจะขึ้นบกที่ปากคลองเจดีย์บูชาไปยัง พระปฐมเจดีย์ ซึ่งขณะนั้นคลองเจดีย์บูชาและคลองมหาสวัสดิ์ยังขุดไม่เสร็จ พระองค์จึงต้องเสด็จทางสถลมารคเป็นระยะทาง ๑๕ กิโลเมตรจึงถึงพลับพลาค่ายหลวงซึ่งอยู่ที่บริเวณสำนักงานเทศบาลนคร นครปฐมในปัจจุบัน ต่อมาที่ตรงนี้จึงได้มีการก่อสร้างเป็นพระราชวังปฐมนคร พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้กระทำการสักการบูชาต่าง ๆ เป็นอันมาก ครั้นเวลาบ่ายห้าโมงเย็นเศษ เสด็จขึ้นประทับพลับพลา บนเนินฐานพระปฐมเจดีย์ ฟังพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ แล้วเสด็จพระราชดำเนินประทับยั้งรอบหนึ่ง แล้วทรงจุดดอกไม้เพลิงกระทำการสักการบูชา

ภาพแสดงเส้นทางการเสด็จมาองค์พระปฐมเจดีย์ในสมัยรัชกาลที่ ๔

ขณะที่พระองค์ทรงจุดฝักแคเพื่อนมัสการนั้นก็ปรากฏเหตุการณ์อันมหัศจรรย์ มีดวงแสงสว่าง ย้อยออกมาจากซุ้มคูหาด้านตะวันออก มีรัศมีขาวตกลงมา แล้วหายไปทางด้านหลังของวิหารพระพุทธไสยาสน์เก่า ซึ่งอยู่ที่บริเวณวิหารหลวงในปัจจุบัน บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการที่มาเฝ้าอยู่ ณ สถานที่แห่งนั้นต่างได้เห็นเหตุการณ์นั้นเป็นอันมาก คนที่อยู่ไกลได้เห็นก็ว่าเป็นดวงดาวตกไกลถึงลานพระบ้าง ถึงหลังพระราชวังบ้าง ที่อยู่ใกล้ก็เห็นตกไกลออกไป ที่อยู่ใกล้ก็เห็นว่าตกใกล้เข้ามา เสมอเพียงตัวอยู่ ก็เป็นการอัศจรรย์ยิ่ง วันรุ่งขึ้นมีการสมโภชต่าง ๆ และมีการเวียนเทียนรอบพระเจดีย์ พระองค์พระราชทานเงินพระคลังเดิมเป็นส่วนพระราชกุศลอีกสามสิบชั่งแก่คนทำการ ทรงโปรดทานแจกราษฎรที่มาชมพระบารมี สิ้นพระราชทรัพย์เป็นอันมาก จากนั้นจึงจัดการให้มีผู้ดูแลรักษาองค์พระเจดีย์ต่อไป แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับพระนคร

เมื่อถึงเดือนแปด ขึ้นสิบสามค่ำ ปิวอกโทศก ตรงกับวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๐๓ เวลา กลางคืน ได้ยินเสียงร้องไห้เซ็งแซ่ในท้องที่พระเจดีย์จนชาวบ้านตกใจ ครั้นรุ่งขึ้นสิบสี่ค่ำสิบห้าค่ำ ฝน ตกหนักทั้งกลางคืนและกลางวัน อิฐที่ก่อไว้ในวันนั้นก็เดือนทรุดลงมารอบตัวเจดีย์ เพราะฐานทักษิณ ไม่มี ข้างบนหนัก ข้างล่างบางเพียงสามศอกสี่ศอก จึงทรงตัวกันไว้ไม่อยู่ ต้องรื้อออกเสียแล้วทำใหม่ พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นบรมรังสีสุริยพันธุ์ ปิยพรหมจรรย์ธรรมารยุดิ และกรม ขุนราชสีหวิกรม คิดตัวอย่างเจดีย์องค์ใหม่ถวาย พระองค์ทรงพอพระราชหฤทัย แล้วจึงให้ดำเนินการ ปรับพื้นที่ ก่อฐานให้ใหญ่ขึ้นขยายสัดส่วนตามแบบ โดยเริ่มตั้งแต่วันพฤหัสบดี เดือนสิบเอ็ด ขึ้นสี่ค่ำ จ.ศ. ๑๐๒๒ ปิวอกโทศก ตรงกับวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ.๒๕๐๓

รูปแบบพระเจดีย์องค์ใหม่ที่ต่อขึ้นนี้เป็นเจดีย์ทรงลังกากลม มีความสูงจากพื้นดิน ถึงยอดมงกุฏ ของเจดีย์ ๑๒๐.๔๕ เมตร ข่างได้ขยายแบบแต่ละส่วนให้เป็นความยาวจริงเพื่อใช้ในการก่อสร้าง โครงสร้างนั้นใช้วัสดุหลักคือ อิฐดินเผา ซุงไม้สักทั้งต้น ไซ้เหล็ก และไม้ซาก รัศมีเจดีย์ตามความ สูงแต่ละส่วนเป็นแก่นใน แล้วใช้ก่ออิฐหุ้มโครงสร้างทั้งหมด ตั้งแต่ฐานถึงยอดเจดีย์

การเสริมความมั่นคงขององค์พระเจดีย์เพื่อป้องกันมิให้ทรุดตัวลงมานั้น ได้ถมดิน และก่ออิฐ รอบตัวเจดีย์ที่ส่วนฐานให้แผ่ขยายออกไปเป็นชั้นๆ เป็นทางเดินเวียนรอบองค์พระเจดีย์ได้ถึงสองชั้น สร้างวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญไว้ทั้งสี่ทิศบนลานทักษิณชั้นที่ ๑ ระหว่างวิหารสี่แห่งสร้าง ระเบียงคดเชื่อมต่อกันรอบเจดีย์ ผนังระเบียงคดชั้นในจารึกคาถาธรรมเป็นภาษาบาลี อักษรคฤณณีไว้ทุก ระเบียง ผนังระเบียงคดออกมาข้างนอกเป็นลานประทักษิณกว้างออกไป สร้างหอรบขังไว้รอบองค์พระ ปฐมเจดีย์ จำนวน ๒๔ หลัง ชั้นล่างสุดติดพื้นดินก่อกำแพงถมดินขึ้นไปเป็นกะเปาะ ๆ ทั้ง ๔ ทิศ สูงขึ้นมาถึงลานทักษิณชั้นที่ ๑ พร้อมบันไดขึ้นลงทั้งสี่ทิศ กะเปาะทิศตะวันออก สร้างพระอุโบสถ และโรงธรรม กะเปาะด้านทิศใต้จำลององค์พระปฐมเจดีย์องค์เดิมไว้ข้างหนึ่ง อีกข้างหนึ่งสร้างพระ บรมธาตุเจดีย์เมืองนครศรีธรรมราชจำลองไว้ กระเปาะด้านทิศตะวันตกชั้นบนปลูกต้นศรีมหาโพธิ์ซึ่ง ได้มาจากประเทศลังกา ชั้นล่างปลูกต้นไม้สำคัญเกี่ยวกับพระพุทธประวัติ เช่น ต้นไทร ต้นจิก ต้นเกด ต้นกร่าง ต้นรัง ต้นหว้า และต้นมะม่วง ไว้เป็นที่ระลึก ส่วนด้านทิศเหนือทำเป็นคลังข้างหนึ่ง โรงประโคมหลังหนึ่ง ระหว่างกะเปาะจะสร้างกุหาจำลองไว้ทั้งสี่ทิศ

เมื่อใดที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมา พระองค์จะทรงก่ออิฐ แผ่นหนึ่งข้างสองแผ่นข้างทุกครั้ง พระองค์จะเสด็จพระราชดำเนิน ไปตามสะพานนั่งร้าน พร้อมทั้งทรง เปลื้องพระภาษาทรงสพัก (ผ้าสไบเฉียง) ขึ้นทำขวัญบูชาที่ก่อทุกครั้ง จนพระเจดีย์สูงขึ้นไปปล้องไหน ขึ้นที่ห้า

พระราชศรัทธาต่อองค์พระปฐมเจดีย์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ก่อให้เกิด พระวิริยะอุตสาหะแก่พระองค์เป็นอย่างยิ่ง จะเห็นได้ว่าการกระทำบุญปฏิบัติสังฆกรรมองค์พระเจดีย์

เก่าแก่ที่ทรุดโทรมให้ใหญ่โตอลังการนั้น เป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง เพราะจะต้องใช้ทั้งแรงงาน อำนาจ ทุนทรัพย์ เวลา และบุญบารมีประกอบกันจึงจะสำเร็จ ซึ่งในโลกนี้ผู้ที่จะมีปัจจัยดังกล่าวอย่างพร้อมมูล นั้นหาได้ไม่มากนัก จึงอาจกล่าวได้ว่าพระองค์มีบุญญาธิการมหาบารมีดังกล่าวครบถ้วน จึงกระทำการ ได้สำเร็จอย่างงดงาม

เฉพาะการเสด็จพระราชดำเนินมายังองค์พระปฐมเจดีย์เพียงประการเดียว ก็นับว่าเป็นความ ลำบากยากยิ่ง สมัยนั้นพระองค์จะต้องรอนแรม และพระราชดำเนินทั้งทางบกและทางเรือ ต้องใช้เวลา เป็นวัน ๆ ทั้ง ๆ ที่ระยะทางเพียง ๖๐ กิโลเมตร แต่พระองค์ก็ได้ทรงละพระราชอุตสาหะแต่อย่างใด

ในเรื่องเทคนิคการก่อสร้างและความใหญ่โตขององค์พระปฐมเจดีย์นั้น ควรค่าแก่การยกย่อง เป็นพิเศษ ความสูงของพระเจดีย์ทั้งองค์ ๑๒๐.๔๕ เมตร สูงยิ่งกว่ามหาเจดีย์องค์ใดๆ ในโลก เทียบได้ กับตึก ๔๐ ชั้นในปัจจุบัน สมัยนั้นสามารถสร้างได้โดยไม่มีเครนหรือปั้นจั่นสำหรับยกขนวัสดุก่อสร้าง แต่อย่างใด จึงน่าทึ่งจนแทบจะไม่น่าเชื่อว่าสามารถกระทำสำเร็จได้อย่างไร ผู้นำนักขององค์พระปฐมเจดีย์ หนักเท่าใดไม่มีผู้ใดทราบ ถ้าตึกสูง ๔๐ ชั้นปัจจุบันจะต้องตอกเสาเข็มคอนกรีตยาวมากกว่า ๑๒๐ เมตร สมัยก่อนไม่ได้ตอกเข็ม แต่องค์พระเจดีย์ไม่ทรุด ไม่เอียง สมส่วนในรูปทรง และยั่งยืนมาเป็น เวลากว่า ๑๕๐ ปีแล้ว นับเป็นความสามารถชั้นอัจฉริยะของช่างไทยสมัยนั้น โดยเฉพาะสิ่งที่ประชาชน ทั้งหลายควรจะได้สำนึกอยู่เสมอ คือ พระมหากรุณาธิคุณ พระปรีชาสามารถ และสายพระเนตรอันยาว ไกลในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีพระราชศรัทธาอย่างยิ่งในพระมหาเจดีย์องค์นี้ เป็น เพราะพระองค์โดยแท้ที่โปรดให้กระทำการบูรณปฏิสังขรณ์ให้งดงาม ยิ่งใหญ่ และสูงเสียดฟ้าเช่นใน ปัจจุบัน ปวงชนชาวไทยทั้งมวลจึงมีโอกาสได้ชื่นชม และภาคภูมิใจในความยิ่งใหญ่ขององค์พระปฐม เจดีย์มรดกทางวัฒนธรรมอันค่ามิได้ ที่บรรพชนไทยได้สร้างสรรค์เอาไว้ และคงจะต้องยั่งยืนเป็นมรดก ของชาวไทยและชาวโลกต่อไปตราบนับพันคร้

ภาพองค์พระปฐมเจดีย์ปัจจุบัน